

Аутор: Ена Мирковић (1986), 2. разред Пожаревачке гимназије, Пожаревац

Млин „Игњат Бајлони и синови“ у Малом Црнићу

Апстракт: У раду се говори о првом парном млину „Игњат Бајлони и синови“, од његове изградње 1861. године од стране познате индустријалске породице Бајлони. Рад хронолошки прати функционисање и значај млина за развој овог подручја до Другог светског рата. Подаци за рад су углавном коришћени из рукописа Зорана Ђорђевића и из несређеног фонда Млин „Игњат Бајлони и синови“ у Малом Црнићу од 1861. до 1941. године Историјског архива у Пожаревцу¹. Такође, рађен је интервју са Живојином Живановићем, бившим радником млина.

Кратка историја Бајлонијевих од доласка у Србију до данас

Породица Бајлони је чешког порекла. У Београд се доселила почетком XIX века. У почетку се њени чланови „баве занатством и гостионичарством, а после проширују посао на млинарство (млин се налази у Малом Црнићу) и пиварством (пивара се налази у Београду).”² Јаков Бајлони (1835-1902), његов син Игњат Бајлони (1875-1915), Антон Бајлони (1855-1922), Венцеслав Бајлони (1853-1922) само су неки од њених најважнијих чланова. Бајлонијеви су од почетка XX века пословали и као банкари (Игњат Бајлони је био гувернер Народне банке), док су остали чланови заузимали важне положаје у Француско-српској банци, српском бродарском друштву и другде. Они су били једна од најмоћнијих индустријалских породица у Србији све до почетка Другог светског рата када су се, пошто им је конфискована сва имовина, одселили у Француску где њихови потомци и данас живе. О Бајлонијевима нема објављених текстова.

Млин у периоду од 1861. до 1941. године

Најстарији сачувани документ Бајлонијевих везан за млин датира из 1861. године. То је „Књиговодство”³ Јакова Бајлонија, иначе прва књига пословања млина. У њој се налази попис инвентара, најранијих корисника, али и упутство о правилима вођења посла. Млин „Игњат Бајлони и синови“ био је први парни млин на Балкану, уједно и највећи. Он је имао велики значај, како за мештане и околно становништво које се ту запошљавало, тако и за остале градове Србије са којима су Бајлонијеви сарађивали. Велику добит осим пореских органа Краљевине Србије, а касније Краљевине Југославије, имали су и превозници: Пожаревачка окружна железница, Прво краљевско српско повлашћено бродарско друштво, Београдски синдикат СХС, као и лука и царинарница у Дубравици преко које је вршен извоз производа млина.

У периоду од 1876. до 1878. године, за време српско-турског рата, млин је био сабирни центар за прехрану народне војске. Војсци су испоручивани

¹ Овом приликом се захваљујем госпођи Драгани Милорадовић из Историјског архива Пожаревац, која ми је изашла у сусрет и омогућила приступ фонду.

² Ђорђевић, Зоран, Текст у рукопису, Млин „Игњат Бајлони и синови“, 128.

³ Историјски Архив Пожаревац, Фонд Млин „Игњат Бајлони и синови“ у Малом Црнићу 1861-1941, кутија I. (У даљем тексту: ИАП,Ф- МИБ).

хлеб и остале потрештине према посебно сачињеном распореду за територију Браничевског округа, кога су се Бајлонијеви придржавали. Бајлонијеви нису изневерили ни српске војнике за време српско-бугарског рата 1885. године, када су испоручивали хлеб Тимочкој дивизији.

Исте године „добитници су златне медаље за квалитет брашна на светској изложби у Паризу и сребрне медаље на светској изложби у Анверсу за квалитет пива.”⁴ На светским изложбама у Паризу, одржаним 1888. и 1900. године поновили су успех из 1885. године.(слика 1).

Бајлонијеви су имали стоваришта брашна широм земље, готово у свим већим градовима: Београду, Нишу, Крагујевцу, Шапцу, Обреновцу, Великом Градишту... Године 1908. због потреба млина купују стругару код манастира Витовнице. Том приликом инвестирали су средства у изградњу пута дужине 7,3 km који води од стругаре до манастира Витовнице. Пошто је парни млин захтевао коришћење чврстог горива, Бајлонијеви купују рудник Каменица у Пољани.⁵ Такође из истих разлога сарађују са још једним значајним индустријалцем Ђођем Вајфертом у чијем власништву се налазио рудник у Костолцу.

Прилог 1: Меморандум Бајлонијевих из 1919. године

Осим што су се бавили млинарством и пиварством, а касније банкарством, Бајлонијеви су поседовали сточарске фарме и њиве на којима су гајене повртарске и воћарске културе. Оне су се налазиле у Пожаревцу, Петровцу, Малом и Великом Црнићу и Пољани. Производи добијени са парцела у Малом Црнићу коришћени су за исхрану радника у млинској кухињи.

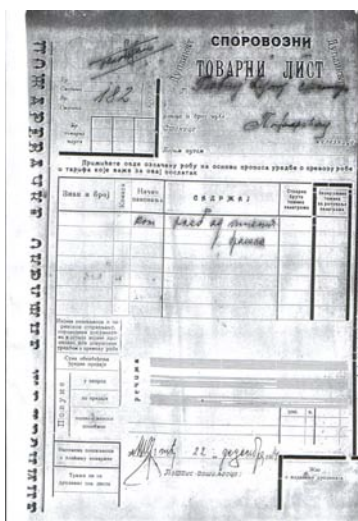
Карактеристично за Бајлонијеве је да су машинске делове за млин набављали из иностранства на тај начин одржавајући сарадњу са страним партнерима. Неки од њих су: 1895. године Vogel-Stokerau и Vagner-Bech;

⁴Ђорђевић, Зоран, *Млин „Игњат Бајлони и синови“*, 128.

⁵ ИАП, Ф- МИБ, К-III.

1910. године R. Wolf-Magdeburg и Emanuel Koh-Berlin; 1925. године Kontoar D. Ekspansion Komersial и Савез Британских индустријалаца LTD.⁶

На домаћем тржишту партнери Бајлонијевих били су тада познати трговци и пекари: Вићентије Недељковић из Голупца, браћа Михаиловићи из Великог Градишта, Тома Благојевић и компанија (добитници сребрне медаље на париској изложби 1888. године) из Голупца, Јован Канцил из Јагодине, браћа Поповићи из Ниша, Јанићије Поповић из Свилајнца, Петар Топаловић из Крагујевца, браћа Месаровићи из Братинца, Стојан Божиновић из Неготина, Коста Тасић и синови из Параћина⁷. У Првом светском рату до 1916. године млин је снабдевао храном Пожаревачки војни корпус.

Прилог 2: Товарни лист испоруке хране Пожаревачком војном корпусу из 1914. године

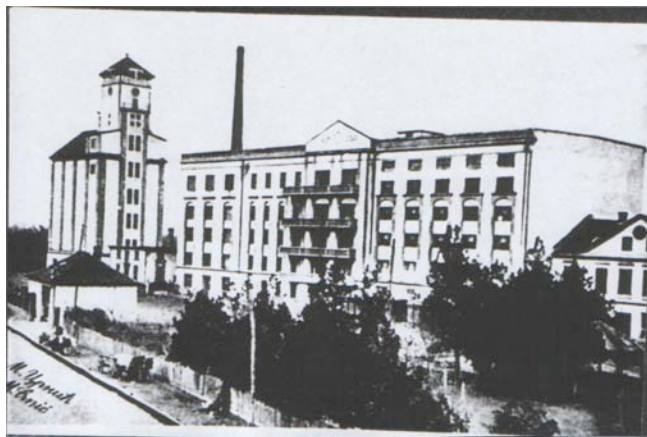
Те године Бајлонијеви одлазе у Француску, а млин експлоатишу бугарски окупатори. Тада (од 1916. до 1918. године), помажу српску војску ван домовине у Француској, а „Фрања Бајлони 1918. године на рачун Краљевске финансијске дирекције у Марсеју улаже 18 791 динар у сребру.”⁸ Живојин Живановић каже да су Бајлонијеви од доласка у Црниће радо излазили у сусрет мештанима и помагали им како новчано тако и дајући им савете.⁹ Због своје приступачности наилазили су и на симпатије и подршку Црнићана који се и данас радо сећају њихових поступака. По завршетку рата враћају се у Србију и заузимају важне положаје у значајним трговачким и банкарским установама. Пошто су затекли оштећен млин реновирали су га две године након повратка (слика 3).

⁶ Ђорђевић, Зоран, *Млин „Игњат Бајлони и синови“*, 129.

⁷ Исто.

⁸ Исто, 130.

⁹ Интервју са Живојином Живановићем.

Прилог 3: Млин „Игњат Бајлони и синови“ после реновирања 1920. године

Значај млина за друштвени и културни живот Црнићана

Изградња млина је у великој мери утицала на развој културног и друштвеног живота у Малом Црнићу. Захваљујући новчаним средствима из млинске благајне 14. јануара 1879. године основана је прва читаоница у Малом Црнићу, познатија као „Дружбена читаоница“. Према подацима из 1880. године она је бројала 18 чланова, а чланарина је износила 12 динара.¹⁰ С обзиром да општина није помагала читаоницу, Бајлонијеви су бесплатно обезбедили смештај, инвентар, осветљење и огрев, као и четири наслова периодике: „Српске новине“, „Исток“, „Тежак“, „Политика“. Мештани су поред ових новина могли прочитати и листове као што су: „Српска зора“, „Јавор“, „Хрватски вјесник“, „Застава“, „Ивер“, „Uber Land und Meer“ и „Кикирики“.¹¹ Постојало је око петнаест различитих публикација од којих су пет биле на страним језицима (две на чешком и три на немачком језику) и 46 књига. Занимљиво је да су тада биле веома популарне „Читаоничке беседе“ које су приређивали млински радници као врсту забаве за мештане. На њима је поред читања занимљивих и познатих беседа била заступљена народна као и уметничка музика.¹² Не зна се тачно колико је дуго радила ова читаоница, али се зна да после Другог светског рата није више постојала.

Бајлонијеви су направили 1921. године прво позориште у Малом Црнићу, а представе су се одржавале и по околним местима.¹³ О значају млина сведочи још и податак да је део села у коме се налазио знатно раније добио улично осветљење него што је струја стигла у село.

Закључак

Млин „Игњат Бајлони и синови“ у Малом Црнићу породица Бајлони је изградила 1861. године. Он је у периоду од 1861. до 1941. године успешно пословао и имао све већи број муштерија. Значај млина за развој овог подручја је вишеструк. Црниће је од малог, неразвијеног села постало

¹⁰ Стаматовић, Десанка, *Читалишта у Србији у XIX веку*, Београд 1984, 197.

¹¹ Исто.

¹² Стојановић, Зорка, Библиотека у Малом Црнићу кроз време, *Стиг* 88, Мало Црниће 2002, 35.

¹³ ИАП, Ф- МИБ, К-III.

значајно у свету индустрије што ће се одразити и на његов културни развој. Бајлонијеви су део прихода млина инвестирали у изградњу цркве, школе, уличног осветљења, позоришта и читаонице. Због тога се мештани и данас радо сећају Бајлонијевих и прижељкују њихов повратак.

Циљ рада био је да покаже историјат млина из времена када је имао највећи значај и представљао прекретницу у развоју Малог Црнића. Рад би такође требало да допринесе даљем истраживању локалне историје, која је нажалост занемарена.

Извори

1. Мирковић, Ена, Интервју са Живојином Живановићем, вођен 29. априла 2003. године у Малом Црнићу.
2. Историјски архив Пожаревац, фонд Млин Игњат Бајлони и синови у Малом Црнићу од 1861. до 1941. године, кутије I, II и III.

Литература

1. Ђорђевић, Зоран, Текст у рукопису, *Млин „Игњат Бајлони и синови“*.
2. Стаматовић, Десанка, *Читалишта у Србији у XIX веку*, Београд 1984.
3. Стојановић, Зорка, „Библиотека у Малом Црнићу кроз време“, *Стиг* 88, Мало Црниће 2002.

Прилози

Прилог 4: Интервју са Живојином Живановићем⁷

Ена Мирковић: Одкада сте радили у млину?

Живојин Живановић: Радио сам у млину пет година пре рата, од 1936. године. Ондак су били Бајлони. После сам радио до 1968. године, кад сам отиш'о у пензију.

Е. М: Како се радило за време Бајлонијевих?

Ж. Ж: То се радило све прописно. Морао си да радиш. Радило се по цео дан ка' у три смене по осам сати. Било је мање људи.

Е. М: Колико?

Ж. Ж: Отприлике 50-60 радника. Сваки је имао шта да ради. Био је онај ко је ферсовао брашно, мекиње, који је утоваривао џакови у вагоне. Они су се звали утоварни радници. Пруга је после ишла даље. Ја сам био чувар сита, а било је и оних који су радили 'де се прало жито.

Е. М: Да ли је било тешко радити?

Ж. Ж: Бајлон је водио рачуна о радницима. Имали смо и 'рану тамо у млину. Радило се и за празници, али се и плаћало.

Е. М: Колико?

Ж. Ж: Било је око дваестину динара дневница. Мог'о си да зарадиш краву за месец дана. Није то тол'ко, ал' си мог'о боговски да живиш у то време.

Е. М: Како су се Бајлонијеви односили према мештанима?

Ж. Ж: Па све су помажали. Долазили су у Црниће и Игњат и његови синови, Јарослав, Антон, па и други. Разговарали су се са нама. Никад нису били да се нешто издвајају. Ишли су у шетње на коњима и обилазили њиве.

Е. М: Како су се односили према радницима?

Ж. Ж: Лепо. Мој деда Радослав је радио у кујни код Бајлона још кад је млин поч'о. Сећам се да ми причао да кад није имао паре Бајлон му рек'о: „Узми и иди купи њиву, ал' гледај где има бурјан, јер је тамо земља најјача.

Е. М: По Вашем мишљењу: зашто су Бајлонијеви за градњу млина одабрали баш Црниће?

Ж. Ж: Они су дошли овде и заболи штап у земљу и рекли да ће ту да праве млин. Дабоме. Зато што је ту близу добра земља, па има река за те турбине, па је ту и пруга и радници.

Е. М: Ко је све млео жито у млину?

Ж. Ж: Војска је млела жито. Млело се и државно жито. Било је ту два млина. Један овде за пшеницу, овај велики, а други мањи, там' с оне стране Млаве. Он се звао Сељачки млин. Ту су сељаци долазили да мељу кукуруз.

Е. М: Како је Црниће изгледало за време Бајлонијевих?

⁷ Живојин Живановић је рођен у Малом Црнићу 9. марта 1913. године. Дуго година је био радник млина. Сада је у пензији. Интервју је водила Ена Мирковић 29. априла 2003. године у Малом Црнићу.

Ж. Ж: Имало је корист. Било је најјаче село. Све је то цветало. Многи су помажали народ и у парама и у свему. Волео их је народ.

Е. М: Какав је био културни живот Црнића?

Ж. Ж: Имали смо позориште. Сећам се да сам глумео у „Кир Јањи”. Преобукивао сам се у ћенско. Обилазили смо и Божевац, Смољинац, па друга села. Имали су Бајлони и кафану. Мило ми је кад се сетим оног живота. Добро је било. Еве сад' нема ништа. Млин је пропао.

Е. М: Да ли су страни радници радили овде?

Ж. Ж: Нису. Само ови наши кол'ко се сећам. Можда је после рата радио и неки Немац, ал' тад млин није био Бајлонов.

Е. М: Где су сахрањени Бајлонијеви?

Ж. Ж: Сви су овде са'рањени. Има ту на гробљу једна велика капела. Ту су сви. Цела породица, и жена и деца.

Е. М: Да ли Вам је жао што су Бајлонијеви отишли?

Ж. Ж: Како ми није жао. То су била најбоља времена. Чуо сам да могу да се врате. То би било добро.

Е. М: Пуно Вам хвала.